

Juraj KREDÁTUS

Politika II. Poľskej republiky a Karpatská Ukrajina¹ v predvečer vzniku Slovenského štátu

KREDÁTUS, Juraj: The policy of the Second Polish Republic and Carpathian Ukraine on the eve of the establishment of the Slovak state. In: Slovensko medzi 14. marcom 1939 a salzburskými rokovaniaми. Prešov : Prešovská univerzita v Prešove, Filozofická fakulta; Universum, 2007, s. 379-401.

At the beginning of 1939 the international position of the second Polish Republic deteriorated. Relations with Germany were being made worse which was reflected in the issue of Carpathian Ukraine. A common Polish-Hungarian border in the Carpathians was not established, Polish-Hungarian relations did not develop, Hungarian policy was getting under the pressure of Berlin, Italy was losing its position on the Balkans strengthening of Ukrainian movement in Carpathian Ukraine and its political success influenced Polish Ukrainians and their political parties. In March 1939 Carpathian Ukraine declared independence. Within several days the Hungarian army occupied its territory with the agreement of Germany. A common Polish-Hungarian border was established, but not in accordance to Polish plans and ambitions.

Karpatská Ukrajina (do 1. januára 1939 – Podkarpatská Rus) tvorila v 30. rokoch 20. storočia dôležité miesto v poľskej zahraničnej politike. Varšava prejavovala záujem o tento región z viacerých dôvodov. Poľskí politickí a vojenský predstavitelia videli v Podkarpatskej Rusi / Karpatskej Ukrajine geografickú prekážku, ktorá obmedzovala poľsko-maďarskú spoluprácu a zároveň československému štátu umožňovala priamy kontakt so spojencami v protimaďarskej Malej Dohode – Rumunskom a Juhosláviou. Ďalším dôvodom poľských aktivít boli národnostné slobody a práva obyvateľov Podkarpatskej Rusi / Karpatskej Ukrajiny, kde sa v tridsiatych rokoch začal formovať politicky silný ukrajinský smer, ktorého úspechy najmä po získaní autonómie začali výrazne ovplyvňovať predstaviteľov poľských ukrajinských strán a ukrajinské obyvateľstvo v Poľsku. Záujem varšavských predstaviteľov o územie Karpát vyrastal aj z nedôvery voči československo-sovietskej

---

1 Podkarpatská Rus (Podkarpatskoruská krajina) získala na jeseň 1938 autonómiu v rámci československého štátu. Od 1. januára 1939 mala oficiálny názov Karpatská Ukrajina. V štúdiu pre obdobie prelomu rokov 1938 – 1939 používame pomenovanie Podkarpatská Rus / Karpatská Ukrajina a po januári 1939 názov Karpatská Ukrajina.

zmluve z roku 1935. Poľskí predstavitelia videli v Podkarpatskej Rusi / Karpatskej Ukrajine sovietsky mostík na západ, ktorým v prípade krízovej situácie v strednej Európe mohol preniknúť sovietsky vojenský a politický vplyv do srdca kontinentu. Aktivita Wierzbowej (sídlilo tam poľské ministerstvo zahraničných vecí) spojená s najvýchodnejším regiónom československého štátu bola taktiež podmienená snahou vytvoriť na hraniciach so ZSSR spojenectvo štátov pod jej vplyvom. Štáty mal spájať spoločný cieľ – obrana pred sovietskymi expanzionistickými záujmami. Toto spojenectvo malo pomôcť poľskej strane presadiť sa v juhovýchodnej Európe a vytvoriť z nej regionálnu veľmoc. Podkarpatská Rus / Karpatská Ukrajina však tvorila bariéru, ktorú bolo nutné odstrániť. V neposlednom rade dôležitosť Podkarpatskej Rusi pre Varšavu narástla na prelome rokov 1938 – 1939. Predĺženie hranice s Rumunskom aj na spoločnú hranicu s Maďarskom bolo jediným priestorom, v ktorom sa poľské vojská mohli oprieť o spojenecké krajiny.²

-
- 2 K problematike poľskej zahraničnej politiky k Podkarpatskej Rusi, resp. Karpatskej Ukrajine v rokoch 1933 – 1939 a vnútropolitickým udalostiam na tomto teritóriu boli na Slovensku publikované práce, napr: FANO, Š.: Protičeskoslovenské ostrie poľsko-maďarského zblížovania v rokoch 1934 – 1936. In: *Slovanský prehľad*, r. LVI, 1970, č. 1, s. 61-79; FANO, Š.: Zakarpatská Ukrajina v politických kalkuláciách susedných štátov v období od Mnichova po marec 1939. In: *Slovanské štúdie XI* História, Bratislava 1971, s. 61-79; FANO, Š.: Poľsko a Zakarpatská Ukrajina v prvej polovici tridsiatych rokov. In: *Slovanské štúdie XIV* História, Bratislava 1971, s. 85-105; SUŠKO, L.: Nemecká politika voči Slovensku a Zakarpatskej Ukrajine v období od septembrovej krízy 1938 do rozbitia Československa v marci 1939. In: *Československý časopis historický*, r. XXI, 1973, č. 2, s. 161-191; SUŠKO, L.: Rokovania o autonómii Zakarpatskej Ukrajiny od roku 1936 do leta 1938. In: *Nové obzory* 15, Košice 1973, s. 33-59; ŠVORC, P.: *Zakliata krajina (Podkarpatská Rus 1918 – 1946)*. Prešov : Universum, 1996, ŠVORC, P.: *Podkarpatská Rus 1918 – 1946, II. časť*, Prešov : Metodické centrum, 1996; *Krajinská hranica medzi Slovenskom a Podkarpatskou Rusou (1919 – 1939)*. Prešov : Universum, 2003; DANILÁK, M.: Podkarpatská Rus v politike susedných štátov (1918 – 1938). In: *Veľká politika a malé regióny 1918 – 1939*. Prešov : Universum 2002, s. 59-82; ZABROVARNYJ, S.: Zakarpat'ja v polityci II-oj Rečipospolytoj. In: *Acta Facultatis Philosophicae Universitas Presoviensis, Slavistický zborník* 3, 2000, s.167-178; KREDÁTUS, J.: Podkarpatská Rus v politike Poľska (1933 – 1939). In: *Slovensko-ukrajinské vzťahy v oblasti jazyka, literatúry, histórie a kultúry. Acta Facultatis Philosophicae Universitatis Presoviensis*. Prešov : Filozofická fakulta Prešovskej univerzity, 2003. s. 331-340; KREDÁTUS, J.: Politicko-vojenské akcie II. Rzeczpospolity na Podkarpatskej Rusi a východnom Slovensku na prelome rokov 1938 – 1939. In: *Slovenská republika 1939 – 1945 očami mladých historikov IV*. Banská Bystrica 2005, s. 303-316; LAVOVÁ,

Na konci roka 1938 stála poľská diplomacia pred ťažkými rozhodnutiami. Tlak Nemecka na definitívne riešenie poľsko-nemeckých vzťahov sa stupňoval a Varšava pokúšajúc si zachovať svoju nezávislosť nemohla prijať nemecké návrhy, pretože v nich správne videla kroky smerujúce k zániku poľskej štátnosti. Poľské snahy o spoločnú hranicu s maďarským kráľovstvom sa neuskutočnili³ a Taliansko, ktoré malo byť podľa Varšavy spojencom v snahe vytvoriť istú bariéru pred nemeckým tlakom na východ, sa dostalo pod silný vplyv svojho spojenca s „Osi“ a jeho rozhodnutia začali strácať nezávislosť. Varšava si začala uvedomovať, že prestáva byť subjektom medzinárodnej politiky, ktorý nastoľuje medzinárodné otázky a rieši ich, ale napriek svojej urputnej snahe vidieť budúcnosť pozitívne, sa stáva objektom, ktorý musí prijímať rozhodnutia iných.

Prelom rokov 1938 – 1939 nepriniesol upokojenie do poľsko-nemeckých vzťahov, dotýkajúcich sa teda aj otázky Karpatskej Ukrajiny. Už 5. januára 1939 sa uskutočnilo v Berchtesgadene stretnutie A. Hitlera a J. Becka.⁴

M.: Československá otázka v diplomatických spisoch horthyovského Maďarska (1936 – 1938 – do Mníchova). In: *Historický časopis*, r. XIV, 1966, č. 4, s. 608-637; Československá otázka v diplomatických spisoch horthyovského Maďarska (1936 – 1938 – do Mníchova). In: *Historický časopis*, č. 1., r. XV, s. 64-134.; LAVOVÁ, M.: Československá otázka v diplomatických spisoch horthyovského Maďarska (október 1938 – od Mníchova po viedenskú arbitráž). In: *Historický časopis*, r. XV., 1967, č. 2, s. 247-307.

- 3 Poľsko veľmi aktívne na jeseň 1938 podporovalo maďarské záujmy v karpatskom oblúku, či už politicky alebo vojensky (akcia Łom), okupácia Podkarpatskej Rusi maďarskými vojskami sa však neuskutočnila. Od novembra 1938, najmä po 20. novembri nastáva v poľsko-maďarskom vzťahu istá stagnácia, ako dôsledok čoraz výraznejšieho vplyvu Nemecka na maďarskú politiku.
- 4 BECK, Józef (1894 – 1944) – poľský štátnik, v rokoch 1922 – 1923 vojenský ataché v Paríži, od roku 1926 jeden z najbližších spolupracovníkov maršála Józefa Piłsudského, od roku 1930 štátny tajomník ministerstva zahraničných vecí, od roku 1932 minister zahraničných vecí. Po odchode poľskej vlády do Rumunska v septembri 1939 internovaný v Stanešti. Tvorca poľskej zahraničnej politiky v tridsiatych rokoch, podieľal sa na tvorbe poľsko-nemeckej deklarácie o neútočení (1934), snažil sa o presadenie veľmocenskej politiky Poľska v strednej a juhovýchodnej Európe a o začlenenie medzi európske mocnosti. Ministra Becka charakterizoval francúzsky veľvyslanec vo Varšave Leon Noël na svojom prvom stretnutí s československým vyslancom Jurajom Slávikom na jeho novom pôsobisku: „Beck je človek šikovný, ale povrchný a zlomyseľný. Je germanofilom, obdivovateľom prúšianskych manierov a siláckych spôsobov. Je frankofobom a nepriateľom Československa. Chce byť aspoň tak slávnym ako Beneš alebo Titulescu (rumunský minister zahraničných vecí - pozn. J.K) – odiaľ jeho

Na stretnutí boli prítomný aj ríšsky minister J. von Ribbentrop, veľvyslanec von Moltke,⁵ poľský veľvyslanec J. Lipski⁶ a vedúci kabinetu ministra Becka – Michał T. Łubieński.⁷ Okrem vzájomných vzťahov rokovali aj o Karpatскеj Ukrajine. Nemecký kancelár v rozhovore vysvetlil svoju politiku spojenú s problémom arbitráže, pričom sa kriticky vyjadril k politike Maďarska v tejto otázke a svoj názor prezentoval takto: „*Ukrajina zaujíma Nemecko jedine z hľadiska hospodárskeho, Nemecko nie je v tejto oblasti zainteresované politicky. Na začiatku sudetskej krízy som počítal s ofenzívnym vystúpením Maďarska, do čoho som ho prehováral. Keďže Maďarsko sa zachovalo pasívne, musel prevziať riešenie Rusi do vlastných rúk. Nemecko, v žiadnom prípade v tejto otázke proti Poľsku nič nepodnikne.*“⁸ Tieto rokovania po-

---

oblúbenosť pre cestovanie a verejné vystúpenia. S Beckom nebude nikdy možné robiť úprimnú politiku. Keď hovorí, nepustí skoro vôbec ku slovu, ale v prúde jeho reči je málo podstaty, pohybuje sa stále na povrchu, hoci jeho konverzácia nechýba často originalita a jeho francúzština je obdivuhodne dokonalá. Je zdvorilý, uhladený, vidieť na ňom dôstojníka kavalérie“ – charakteristika vid'. Archív Ministerstva zahraničných vecí Českej republiky Praha Fond: Politické správy, zastupiteľský úrad Varšava, bežná správa č. 17 z 22. februára 1936. (AMZV ČR, Praha, PS Varšava 17, 22. II. 1936.).

- 5 MOLTKE, Hans Adolf von (1884 – 1943) – nemecký diplomat, v rokoch 1932 – 1939 nemecký veľvyslanec vo Varšave, počas druhej svetovej vojny expert pre poľské záležitosti na Ministerstve zahraničných vecí.
- 6 LIPSKI, Józef (1894 – 1958) – právnik, politik a diplomat. Od roku 1919 v poľských diplomatických službách, pracoval ako legačný tajomník v Londýne (1919 – 1922), Paríži (1922 – 1924) a v Berlíne (1925). Od 1925 pracovník Ministerstva zahraničných vecí, od 1933 vyslanec (od 1934 veľvyslanec) v Berlíne, 26. 1. 1934 podpísal v Berlíne Pakt o neútočení, do jesene 1938 mal veľmi dobré kontakty s najvyššími predstaviteľmi Nemecka. Po vypuknutí 2. svetovej vojny 2. septembra opustil Berlín a cez Dánsko a pobaltské štáty sa vrátil do vlasti. Po odchode vlády (17. 9. 1939) do Rumunska pokračoval ďalej do Paríža. Bojoval v poľských vojenských jednotkách na Západe, po roku 1945 žil vo Veľkej Británii, od 1951 v USA.
- 7 ŁUBIEŃSKI, Michał Tomasz (1896 – 1967) – diplomat, v diplomatických službách od roku 1918, vyslanec v Sofii a Ríme, na poľskom MZV vedúci gdaňského referátu na sekcii medzinárodných organizácií, v rokoch 1935 – 1939 riaditeľ kancelárie ministra zahraničných vecí. Po roku 1939 v emigrácii.
- 8 *Dokumenty z dziejów polskiej polityki zagranicznej 1918 – 1939*. Tom II (1933 – 1939). Warszawa : Instytut Wydawniczy Pax, 1996, s. 204-205, –: Notatka wiceministra spraw zagranicznych RP J. Szembeka z rozmowy z ambasadorem w Berlinie J. Lipskim zawierająca streszczenie rozmowy ministra spraw zagranicznych J. Becka z kanclerzem Rzeszy Niemieckiej A. Hitlerem na temat stosunków polsko-niemieckich, 1939 styczeń 8, Warszawa.

zorne sledovalo aj československé zastupiteľstvo vo Varšave a československý vyslanec Juraj Slávik⁹ okamžite informoval Prahu: „Z nemeckej strany malo byť najmä potvrdené, že stav, vytvorený na južnej strane Karpát treba pokladať za definitívny. Nemecko nemôže s prestížnych dôvodov dať súhlas k zmene viedenskej arbitráže a Poľsko sa musí zmieriť so stavom na Karpat-skej Ukrajine.“¹⁰

Situácia bola komplikovaná aj v samotnej Karpatskej Ukrajine. 8. januára 1939 sa v Sevluši¹¹ stal incident. Po stretnutí delegátov miestnych organizácii Ukrajinskej národnej rady došlo k útoku na konzulát Poľskej republiky, pri ktorom došlo k rozbitiu niekoľkých okien.¹² Tento incident mal medzinárodný dosah, pretože sa objavil ako bod programu rokovania čs. vyslanca vo Varšave J. Slávika so štátnym tajomníkom poľského MZV J.Szembekom.¹³

-
- 9 SLÁVIK, Juraj (1890 – 1969) – československý politik a kultúrny dejateľ, od 1936 do 1939 - československý vyslanec vo Varšave, od 17. 11. 1939 člen Československého národného výboru v Paríži, od 21. 7. 1940 v exilovej čs. vláde – minister vnútra, od 12. 11. 1942 do 2. 4. 1945 – minister vnútra a poverený aj agendou školstva a národnej osvety. Menovanie Slávika ako Slováka za vyslanca vo Varšave malo zlepšiť poľsko-československé vzťahy a utlmiť podporu poľskej strany slovenskému autonomistickému hnutiu.
  - 10 Archív ministerstva zahraničných vecí Českej republiky Praha Fond: Politické správy, zastupiteľský úrad Varšava, bežná správa č. 1 z 10. januára 1939 (AMZV ČR Praha, PS Varšava 1, 10. 1. 1939.).
  - 11 Poľský konzulát v Sevluši bol zriadený v roku 1938, keď bol Užhorod na základe rozhodnutia Viedenskej arbitráže pripojený k Maďarsku. Súčasne ostal aj v Užhorode funkčný konzulát. Už v predchádzajúcom období Poľsko prejavovalo záujem o karpatský región. V Užhorode bol zriadený konzulát v roku 1928 a prvým konzulom bol Z. Zawadowski. Od roku 1931 pod vedením M. Swierzbińského začína konzulát zasahovať do politického diania na Podkarpatskej Rusi a preto bol v decembri 1933 Swierzbiński označený za „persona non grata“ v ČSR. Konzulom sa stal vyslanec radca poľského vyslanectva v Prahe M. Chałupczyński, ktorý ostal konzulom aj po obsadení Užhorodu Maďarmi na jeseň 1938. Konzulom v Sevluši sa stal P. Kurnicki, úradník poľského MZV, v rokoch 1932 – 1936 vicekonzul v Kyjeve, bezprostredne pred menovaním za konzula v Sevluši pracoval na Východnom oddelení poľského MZV.
  - 12 Oficijnij komunikat u spravy incidentu v Sevljuši. In: *Nova Svoboda*, r. XL, 12 január 1939, č. 6; por. VANAT, I.: *Narysy novitnoji istoriji Ukrajinciv Schidnoji Slovaččiny. Knyha druha (verseň 1938 – lutyj 1948)*, Prešov : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1985, s. 59.
  - 13 SZEMBEK, Jan Włodzimierz (1881 – 1945) – poľský diplomat a politik, 1921 – 1932 vyslanec v Budapešti, Bruseli a Bukurešti, v rokoch 1932 – 1939 viceminister (štátny tajomník) ministerstva zahraničných vecí.

Szembek kritizoval najmä to, že četníctvo neintervenovalo proti osobám, ktoré útočili na konzulát, čo je podľa poľskej strany jednoznačným prejavom toho, že miestna vláda nemá situáciu pod kontrolou. K incidentu sa stretol aj A. Vološin¹⁴ s poľským konzulom na Karpatskej Ukrajine P. Kurnickim (13. januára 1939). Na stretnutí konzul obvinil Vološina, že vedome organizuje osoby nepriateľské Poľsku a dovoľuje šíriť idiotské plány ohľadom Maľopol'ska. Vološin sľúbil, že prípad bude vyriešený a vinníci budú umiestnení v koncentračných táboroch s ťažkým režimom.¹⁵ Na ďalšom stretnutí Slávika s nemeckým vyslancom von Moltkem, nemecký predstaviteľ informoval, že Poľsko sa v prípade Sevľuš „*tentokrát neuspokojí s polovičným zadostučinením*.“¹⁶ Zároveň v prvých dňoch mesiaca január sa stal incident pri Dovhom a Mukačeve, pri ktorých došlo k strel'be na československé pohraničné jednotky z maďarskej strany hranice. Tieto ako aj predchádzajúce incidenty boli predmetom diplomatickej nóty pražskej vlády budapeštianskym predstaviteľom¹⁷ a jednou z príčin, ktoré bránili normalizácii vzťahov s maďarským susedom. Medzinárodná situácia v strednej Európe a komplikácie v otázke Karpatskej Ukrajiny zaujala dokonca veľ'vyslanca USA v Poľsku Anthonyho J. Drexel Biddla,¹⁸ ktorý sa na stretnutí s ministrom Beckom dotkol aj poľskej reakcie na maďarský vstup do Paktu proti Kominterne. Na priamu otázku amerického hosťa „... či posledné prehlásenia Budapešti môžu byť interpre-

---

14 VOLOŠIN, Augustín (Avhustyn) (1874 – 1945) - politik, predstaviteľ ukrajinského politického smeru na Podkarpatskej Rusi, 1925 – 1929 poslanec Národného zhromaždenia, 1938 – štátny tajomník vo vláde A. Bródyho, 26. 10. -1. 12. 1938 – premiér krajinskej vlády a minister vnútra, obchodu a poľnohospodárstva, od 1. 12. 1938 – 15. 3. 1939 – predseda vlády autonómnej Podkarpatskej Rusi / Karpatskej Ukrajiny, 15. 3 – 16. 3. 1945 – prezident Karpatskej Ukrajiny. V roku 1945 zatknutý NKVD a v Moskve po výsluchoch umiera.

15 KOŽMIŃSKI, M.: *Polska i Węgry przed drugą wojną światową (październik 1938 – wrzesień 1939)*. Wrocław : Wydawnictwo PAN, 1970, s. 204. Účastníci incidentu boli internovaní, ale nie pod kontrolou československého četníctva.

16 *AMZV ČR*, Praha, PS Varšava 3, 11. 1. 1939.

17 Za incident bilja Mukačova vidpovidaje maďarska vlada. In: *Nova Svoboda*, r. XL, 12 január 1939, č. 6, podľa KozmiŃského tieto incidenty boli záležitosťou Karpatskej Siče, ktorá bola podporovaná delostrelectvom československej armády a boli iniciované nemeckými inštruktormi, pozri aj VANAT, I.: *Narysy novitnoji istoriji Ukrajinciv Schidnoji Slovaččyny*. Knyha druha (vereseň 1938 r.- Ľutyj 1948 r.) Prešov 1985, s. 59-60.

18 DREXEL BIDDLE Anthony J. (1896 – 1961) – americký diplomat a finančník, v rokoch 1935 – 1937 vyslanec v Nórsku, v rokoch 1937 – 1939 veľ'vyslanec v Poľsku.

tované ako výrazné ustúpenie Maďarska od idey spoločnej hranice, minister Beck odpovedal negatívne. Ďalej dodal, že si nemyslí, že by to malo znamenať, že Berlín rozhodne potvrdil svoj vplyv na maďarské vládne rozhodnutia.¹⁹ Podľa amerického predstaviteľa však situácia v poľsko-maďarských vzťahoch vedie ku „skepticizmu čo sa týka ďalšej snahy Maďarska o spoločnú hranicu s Poľskom, v prípade ak by to malo vyvolať nesúhlas Berlína“.²⁰

Vývoj Podkarpatskej Rusi / Karpatskej Ukrajiny po menovaní druhej autonómnej vlády, v ktorej mal prevahu ukrajinský smer po Viedenskej arbitráži nebol ovplyvnený len vonkajšími, zahraničnopolitickými tlakmi. Autonómna vláda od viedenského rozhodnutia bojovala s najväčšími ťažkosťami. Územie Karpatskej Ukrajiny bolo neschopné konsolidovaného vývoja – čo sa hospodárskych podmienok týka, nebolo vôbec sebestačné. Všetky komunikačné cesty pripadli do Maďarska. Z Prahy na Karpatskú Ukrajinu sa vlakom vôbec nedalo cestovať a cesty boli absolútne nevhodné. Hlavné mesto Chust bolo iba väčšou dedinou a Ukrajinci neboli dostatočne pripravení na efektívne spravovanie krajiny. Nebolo dost' úradníkov ukrajinskej národnosti, ktorí by boli mohli nahradiť úradníkov českých a títo, nevediac kedy budú musieť odísť, sa nie veľmi usilovali pomáhať karpatskoukrajinskej autonómnej vláde. Vološinova vláda napriek nedostatkom verila v trvalosť stavu, upraveného viedenským rozhodnutím a myslela, že maďarské nebezpečenstvo by nemohlo byť v dohľadnej dobe naozaj vážne. Vláda nemala podporu v administratívnom aparáte a následkom toho sa ukazovali známky vnútorného rozkladu. Pražská vláda preto menovala gen. L. Prchalu do funkcie ministra vnútra.²¹ Keďže bol exponentom Prahy, medzi ním a ostatnou vládou nebola dobrá spolupráca.

„Rozpory medzi Prchalom a Vološinovcami vzrástli najmä vtedy, keď ukrajinskí Sičovci²² začali hroziť násilným zásahom. Sičovci boli napokon

---

19 *Dokumenty z dziejów...*, c.d., s. 315, – Raport ambasadora Stanów Zjednoczonych Ameryki w Warszawie A.J.Drexela Biddle'a dla sekretarza stanu zawierający uwagi ministra spraw zagranicznych RP J.Becka o ogłoszonym przez Węgry przystąpienia do Paktu Antykominternowskiego, 1939 styczeń 17, Warszawa.

20 *Dokumenty z dziejów...*, c.d., s. 315.

21 K menovaniu generála L. Prchalu do funkcie ministra vnútra autonómnej vlády Karpatskej Ukrajiny došlo 16. januára 1939, čo sa nestretlo s pozitívnym ohlasom ostatných ukrajinských členov vlády. Gen. L. Prchala mal v prvom rade zabezpečiť a koordinovať činnosť silových inštitúcií, ktoré ostali pod kontrolou centrálnej vlády – četníctva a armády a zároveň tlmieť autonomistické a separatistické tendencie. K reakcii ukrajinskej strany na jeho menovanie pozri napr. Fel'kišer Beobachter pro napružení miž Chustom i Prahoju. In: *Nova Svoboda*, XL, 25. 1. 1939, č. 15.

jedinou oporou Vološinovcov. Bol to ozbrojený zbor, akási garda, nadväzujúca na tradíciu niekdajších Sičových Strelcov Ukrajiny. Pod Karpatmi však nemala žiadnej tradície. Hlavným veliteľom bol síce človek domáci, Fedor Revaj,²³ brat ministra Júlia Revaya,²⁴ v skutočnosti však mali v tomto zbere hlavné slovo emigranti z Ukrajiny a z Haliče. Títo ľudia domáce pomery alebo vôbec nepoznali, alebo ich poznali celkom povrchné. Ich opatrenia následkom toho našli len veľmi málo porozumenia v domácej verejnosti. Nemotorné zásahy Sičovcov zapríčinili napokon to, že väčšina verejnosti sa od ukrajinizmu odvrátila definitívne. Aj ten najtvrdší Rus, ktorý kedysi Maďarov nenávidel od duše, bol presvedčený, že pre Podkarpatskú Rus maďarské riešenie bude prijateľnejšie. Bezprostredne pred maďarským obsadením Karpatskej Ukrajiny gen. Prchala dostal rozkaz vysporiadať sa so Sičovcami. Medzi Sičovcami a českou armádou vypukla hotová vojna. Ukrajinci a Česi namiesto toho, aby išli hájiť južné hranice, pustili sa do seba. Maďari potom mali prirodzene veľmi ľahkú prácu, keď vezmeme do úvahy aj to, že veľká časť obyvateľstva ich vlastne čakala.

Generál Prchala, ako vojak, iste bol poslušným nástrojom Prahy. Ukrajinizmu nebol nikdy naklonený. V časoch, keď bol zemským veliteľom v Košiciach, ukazoval sa v Užhorode vždy na spoločenských podujatiach ruského smeru. Bol častým hosťom aj na užhorodskom poľskom konzuláte a udr-

-
- 22 Karpatská Sič – polovojeňská organizácia vznikla (bola legalizovaná) 15. novembra 1938 v Chuste. Nadväzovala na organizáciu Ukrajinská národná obrana, ktorá vznikla v septembri 1938 v Užhorode. Karpatska Sič sa budovala ako organizácia ukrajinského politického smeru, ako konkurencia Kurt'jakovských gárd a fencíkovských Čiernorubášnikov. Po zmenách vo vláдах Podkarpatskej Rusi (Karpatskej Ukrajiny) sa stala vládnu organizáciou. Na organizovaní a podpore Siče sa podieľali aj ukrajinské emigrantské kruhy s Nemecka. K existencii a činnosti Karpatskej Siče pozri napr. Veheš, M.: *Vony boronyly Karpat'sku Ukrajinu*. Užhorod : Karpaty, 2002, s. 328-344.
- 23 REVAY, Fedor (1893 – 1940) – politik, predstaviteľ ukrajinskej orientácie. Člen organizácie Prosvita, v rokoch 1938 – 1939 predseda vládnej strany na Podkarpatskej Rusi (Karpatskej Ukrajine) – Ukrajinského národného zjednotenia, od februára 1939 poslanec Snemu Karpatskej Ukrajiny.
- 24 RĚVAY, Julian (ukr. Revaj Julij) (1899 – 1979) – po roku 1924 poslanec v Národnom zhromaždení, v roku 1938 odišiel zo sociálnej demokracie, začal aktívne pracovať v prospech ukrajinských politických snáh, v septembri 1938 člen delegácie, ktorá rokovala o autonómii Podkarpatskej Rusi v Prahe, od 11. 10. 1938 - 6. 3. 1939 – minister v autonómnej vláde Podkarpatskej Rusi, 11. 10. - 26. 10. - minister dopravy, 26. 10. - 1. 12. 1938 – minister komunikácií, verejných prác, zdravotnej a sociálnej starostlivosti, 1. 12.- 6. 3. 1939 – minister vlády.

žiaval pravidelný styk s rodinou predchodcu konzula Chatupczyńského, so Śzwierzbyńským. Śzwierzbyński bol odstránený z Užhorodu na osobné želan-
nia Beneša, pretože sa príliš miešal so vnútorných záležitostí Podkarpatskej
Rusi. Prchala sa pravidelne stýkal aj s S. Fencikom.²⁵ To, že Prchala mohol
mať bližšie styky s Poliakmi, nasvedčuje aj jeho neskoršie pôsobenie.²⁶ (Po
zániku ČSR odišiel do exilu a začal v Poľsku organizovať československé
jednotky na boj proti Nemecku.)

Vološinova vláda sa usilovala prekonať ťažkosti, s ktorými sa stretávala,
ale uskutočniť konsolidáciu pomerov na Karpatskej Ukrajine sa jej nepoda-
rilo, napriek tomu, že aj v Karpatskej Ukrajine boli zavádzané obdobné me-
tódy riadenia štátu ako na Slovensku, resp. v Nemecku.

Otázka Karpatskej Ukrajiny sa dostávala na rokovania poľského Sejmu aj
v prvých týždňoch roku 1939, najmä preto, že ukrajinskí poslanci pravidelne
interpelovali ministrov k tejto otázke. Minister Beck, po návrate z Nemecka
z rozhovorov z Hitlerom, vystúpil v poslaneckej snemovni, kde informoval
poslancov, že Poľsko nemá žiadne územné požiadavky voči Českosloven-
sku, ale v prípade, ak by boli poľské záujmy v tejto oblasti ohrozené, Var-
šava uskutoční také opatrenia, ktoré ich zabezpečia.²⁷ Predstavitelia karpats-
skoukrajinskej vlády si tento prejav mylne vysvetľovali, že Poľsko upustilo
so svojich karpatských plánov. 19. januára sa uskutočnila na varšavskom mi-
nisterstve zahraničných vecí tlačová beseda, ktorá zhodnotila aktuálnu situ-
áciu poľskej zahraničnej politiky. Novinári položili aj otázku, prečo nedošlo
k vytvoreniu spoločnej poľsko-maďarskej hranice, keď je pre toto riešenie
Poľská republika aj Maďarsko a Taliansko a tieto štáty majú dobré vzťahy

---

25 FENCÍK, Stefan (1892 – 1945) – suspendovaný gréckokatolícky kňaz, predsta-
viteľ ruského politického smeru podporovaného Poľskom, 1924 spoluzaklada-
teľ Spoločnosti Duchnovič, zakladateľ Ruskej nacionálno-autonómnej strany,
od 1935 poslanec Národného zhromaždenia (klubu Národného zjednotenia, od
1937 klubu Národnej ligy) od 11. 10. 1938 - 26. 10. 1938 minister hospodárstva
autonómnej Podkarpatskej Rusi, po 26. 10. - obvinený z protištátnej činnosti
a zatknutý, po rozpustení strán na Podkarpatskej Rusi 20. 1. 1939 zbavený man-
dátu poslanca NZ, pôsobil v Maďarsku (poslanec v parlamente), v roku 1945 od-
súdený a popravený.

26 *Štátny archív*, Prešov. Fond: Prezidiálny archív Šariško-zemplinskej župy. Od-
bočka Ústredne štátnej bezpečnosti pri policajnom riaditeľstve v Prešove 1938
– 1945, krabica „Ruská otázka,“ katalógové číslo 1477, obal 56: ILJKOVIČ, A.I.:
Podkarpatoruské problémy - Rusíni v Maďarsku. Prešov 1941. 40 s. (strojopis),
s. 16-19; (*ŠA*, Prešov, Fond: ŠŽŽ, krabica Ruská otázka, kat. č. 1477/56).

27 Poľšča ne máje domahaň na terotoriju Čecho-Slovaččini. In: *Nova Svoboda*,
r. XL, 25. 1. 1939, č.15.

s Nemeckom. Zástupca MZV odpovedal: „*Nemecká politika v podkarpato-ruskej otázke ide ďalej zotrvačnosťou. Nemci však nepomýšľajú na žiadnu akciu. Aj Praha je presvedčená, že je potrebné mierniť elán miestnych ľudí. Incidenty pri Mukačeve v januári sú provokáciou, ktorú urobil Vološin bez dohody s Prahou a preto táto vyslala do chustskej vlády generála Prchalu. ...Nemci zatiaľ nemajú zámer uskutočňovať na Podkarpatskej Rusi aktívnu politiku a využívať ukrajinskú otázku.*“²⁸

Napriek tomu si poľská vláda uvedomovala čoraz výraznejší vplyv nemeckej Ríše na činnosť vlády Karpatskej Ukrajiny. Uzavrelo sa niekoľko hospodárskych zmlúv, ktoré podľa poľskej strany znamenali nárast nemecko-ukrajinskej spolupráce, čo sa prejavovalo medzi Ukrajincami narastaním bojovnosti a viery v seba, zároveň nárastom protipoľských tendencií a odvolávaním sa na podporu Nemecka. Aj nemecká tlač svojimi príspevkami – hovorili napríklad o tom, že 40 miliónový ukrajinský národ musí získať nezávislosť, že oči celého sveta sa pozerajú na Karpatskú Ukrajinu, že zárodok budúceho ukrajinského štátu je v skutočnosti Karpatská Ukrajina – potvrdzovala tendenciu ochladenia poľsko-nemeckých vzťahov. Poliáci mali informácie o množiacich sa ilegálnych prechodoch veľkého počtu ľudí (najmä haličských Ukrajincov) na Karpatskú Ukrajinu, kde sa podieľali na protipoľskej činnosti.²⁹ Táto sa prejavovala aj narastajúcimi (z poľského pohľadu) separatistickými tendenciami v juhovýchodných vojvodstvách sprevádzanými protipoľskými heslami typu – „Ukrajina nezahynula“, „Oslobo-

---

28 AMZV ČR, Praha, PS Varšava 5, 20. I. 1939.

29 Pozri napr.: VEHEŠ, M.: Pro masovjy perechid kordonu junakamy i divčatamy Schidnoj Halyčyny na Zakarpat'ja u 1938 – 1939 rokach. In: *Materialy naukovej konferenciji prisvjaščennoj pamjati Ivana Paňkevycya*. 23. – 24. žovtňa 1992 r., Užhorod 1992, s.274-276; VEHEŠ, M.: Presa Schidnoj Halyčyny pro nacional'no-vyzvol'nu borot'bu zakarpatskych Ukrajinciv v 1938 – 1939 rr. In: *Tezy dopovidej naukovej konferencij Suspiľno – polityčni vidnosyny na Zakarpat'ji v 20-30-ch rr. XX. st.*, s. 42-49; VEHEŠ, M.: Nelehal'ni perechody poľsko-českocho kordonu Ukrajincamy Schidnoj Halyčyny v 1938 – 1939 rr. i reakcija poľskoho urjadu. In: *Šosta Vseukrajin'ska naukova konferencija z istoryčnoho krajeznavstva*. Luck 1993, s. 121-122; VEHEŠ, M.: Ukrajin'ska presa Schidnoj Halyčyny pro Karpatsku Ukrajinu (1938 – 1939). In: *Molod' – Ukrajini (Naukovi zapysky molodych učenyh Užhorodskoho deržavnoho universytetu)*, T. 3, Užhorod 1994, s. 97-116; VEHEŠ, M.: Ukrajin'ska presa Schidnoj Halyčyny pro Karpatsku Ukrajinu (1938 – 1939). In: *Dzvin* 1994, No. 10, s. 131-137; VEHEŠ, M.: Solidarnist' Ukrajinciv Schidnoj Halyčyny z nacional'no-vizvol'noju borot'boju zakarpat'skych Ukrajinciv (1938 – 1939). In: *Molod' – Ukrajini (Naukovi zapysky molodyh učenyh Užhorodskoho deržavnoho universytetu)*. T. 4, Užhorod 1994.

díme sa spod poľského jarma“ a podobne. Vývoj ukrajinského hnutia v Poľsku a v Európe bol veľmi ostro sledovaný. Na varšavskom ministerstve vnútra dokonca pracoval samostatný Ukrajinský referát bezpečnostného odboru, ktorý podával pravidelné týždenné správy (Sprawozdanie tygodniowe z działalności OUN-UWO).³⁰

Ukrajinské nebezpečenstvo bolo v Poľsku vnímané ako súčasť nebezpečenstva nemeckého. Karpatská Ukrajina však bola stále súčasťou ČSR. Preto poľské zastupiteľstvo v Prahe niekoľkokrát žiadalo československú stranu, aby zabránila ďalšej protipoloľskej ukrajinskej akcii na východe druhej československej republiky. Na stretnutiach poľského vyslanca v Prahe K. Papeží³¹ s ministrom Chvalkovským,³² poľský vyslanec upozorňoval československého diplomata, že „*Zakarpatská Ukrajina zjednotila všetky podvrtné protipoloľské elementy, rozdobené po celej Európe*“, „...a ak si československá vláda myslí, že situácia panujúca na Podkarpatskej Rusi, sa môže stať východiskovým bodom normalizácie vzťahov dobrého susedstva s Poľskom, tak sa mylí.“³³ Československí predstavitelia naďalej verili, že sú schopní situáciu normalizovať – mali na to aj vnútropolitické dôvody – a preto ako už bolo spomenuté, menovali do autonómnej vlády gen. Prchalu. Na konci januára 1939, po rokovaníach von Ribbentrop - Chvalkovský, keď sa na stranu československého ministra zniesla kritika za pomalé prispôsobovanie sa pražskej vnútornej a zahraničnej politiky nemeckým požiadavkám, Varšava pochopila, že Praha stráca reálnu schopnosť ovplyvňovať ďalší vývoj vecí na Karpatskej Ukrajine.³⁴

---

30 KOŽMIŃSKI, M.: *Polska i Wegry...*, c.d., s.192-193, k nemecko-ukrajinskej spolupráci v rokoch 1938 – 1939 pozri aj ČEREDNIČENKO V. P.: Nôž do chrbta, Protičeskoslovenská činnosť ukrajinských buržoáznych nacionalistov v 30. rokoch. In: *Nové Slovo*, 15. 12. 1988, resp. 22. 12. 1988.

31 PAPÉŽE, Kazimierz (1889 – 1979) – právnik a diplomat. V službách ministerstva zahraničných vecí od roku 1919 na rôznych postoch v Stockholme, Berlíne, Kodani, Ankare, Taline, Königsbergu (teraz Kaliningrad), 1932 – 1936 – generálny komisár v Slobodnom meste Gdaňsk, 1936 – 1938 – vyslanec v Prahe, 1939 – 1945 – veľvyslanec pri Svätej stolici, po 2. svetovej vojne vo Vatikáne vyslanec exilovej poľskej vlády (až do 1972!).

32 CHVALKOVSKÝ, František (1885 – 1945) – československý diplomat, od 1919 na prezídiu ministerstva vnútra, 1920 – prednosta politickej sekcie ministerstva zahraničných vecí, 1921 – 1923 vyslanec v Tokiu, 1923 – 1925 – Washington, 1927 – 1932 – Berlín, 1932 – 1938 – Rim, 1938 – 1939 – minister zahraničných vecí, účastník rokovaní Hácha - Hitler (14. – 15. marec 1939), 1939 – 1945 – protektorátny vyslanec v Berlíne, zahynul počas spojeneckého náletu na Berlín 26. 2. 1945.

33 KOŽMIŃSKI, M.: *Polska i Wegry...*, c.d., s. 194-195.

34 KOŽMIŃSKI, M.: *Polska i Wegry...*, c.d., s. 195.

Napätie okolo spoločnej poľsko-nemeckej hranice a najmä silnejší vplyv Nemecka na maďarskú a československú politiku si všímali v Poľsku nielen diplomatické, vojenské a vládne kruhy, ale bol naďalej aj veľmi atraktívnu témou pre médiá, tak v Poľsku, ako aj na Karpatskej Ukrajine. V poľskom časopise „Głos narodu“ (časť z príspevku prevzali vládne karpatskoukrajinské noviny – Nova Svoboda 25. januára 1939 pod názvom Či spільna hranica z Maďarščinoju maje dl'a Polšči jakuś vartist') sa objavil článok, ktorý hodnotí poľské snahy o spoločnú hranicu a zároveň sa pýta, aký zmysel má spoločná hranica pre Poľsko, keď maďarská politika je podriadená Nemecku. V článku sa píše: „*Je vhodné sa opýtať, či spoločná hranica s Maďarskom má pre nás nejakú cenu. Hranica má pre nás zmysel a veľký význam len potiaľ, pokiaľ zabezpečuje bezprostredné susedstvo s nezávislou krajinou od Berlín. Nebezpečná sa nám zdala hranica s Karpatskou Ukrajinou ako závislým „kniežatstvom“ Nemecka, ktoré ho mohlo využiť pre známe ciele „ukrajinskej veci“. Ale teraz tento moment zdá sa stráca význam. Je jedno kto s nami hraničí na juhu: Rus alebo Maďarsko, keď aj Rus aj Maďarsko vstúpili do kruhov nemeckej politiky.*“³⁵ Tento názor bol jedným z tých, ktoré si uvedomovali, že ani spoločná hranica s Budapešťou, nemusí znamenať zabezpečený tyl v konflikte s Nemeckom. Poľské vojenské kruhy si napriek tomu uvedomovali nutnosť spoločnej hranice v prípadnom konflikte s Ríšou, predpokladali však, že Maďarsko nebude agresorom a zachová minimálne neutralitu (v septembri 1939 skutočne Maďarsko nepodniklo agresívne kroky voči Poľsku a poskytlo azyl tisícom vojakov a civilov, ktorí unikli z nemecko-sovietskeho obkľúčenia – pozn. J. K.). Preto sa pokúšali, presvedčiť československých predstaviteľov, aby sa vzdali východnej časti ČSR. Napríklad na stretnutí Slávika s dvomi generálmi a dôstojníkmi poľskej armády (13. februára 1939), bol čs. predstaviteľ informovaný o tomto názore poľských vojenských predstaviteľov – „*Podkarpatská Rus je olovenou guľou na nohách nového Československa. Poľskí predstavitelia vytkli tiež československej politike výrazné germanofilstvo, ktoré ide vo svojich dôsledkoch príliš ďaleko a robí tak ďalekosiahle služby nemeckej politike, že to môže neskôr obanovať.*“ Slávikovi spolubesedníci však „*veria v konflikte osí Rím - Berlín a Paríž - Londýn v konečné víťazstvo západných veľmocí*“.³⁶

Vnútropoliticky sa Karpatská Ukrajina prispôbovala trendu, ktorý vládol v ČSR. 21. januára boli rozpustené všetky politické strany, začali sa vytvárať koncentračné tábory a zároveň boli vypísané voľby do Snemu Kar-

---

35 Či spільna hranica z Maďarščinoju maje dl'a Polšči jakuś vartist'. In: *Nova Svoboda*, r. XL, 25. 1. 1939, č. 15.

36 *AMZV ČR*, Praha, PS Varšava 8, 13. II. 1939.

patskej Ukrajiny. Vláda sa pokúsila prezentovať tieto voľby ako všeľudový plebiscit k programu vlády. Vládnym predstaviteľom išlo jednoznačne o čo najvyššiu účasť a preto podnikali kroky vedúce k úspešným voľbám. Voličom za aktívnu účasť a hlasovanie „Áno“ sľúbila bezplatne soľ, 25 kg múky, 100 kg kukurice a na Veľkú noc bezplatne cukor a masť.³⁷

Na voľbách 12. februára sa teda zúčastnilo 92,4% voličov, z toho 244 tisíc hlasovalo za vládu Vološina a proti hlasovalo necelých 20 tisíc voličov.³⁸ V tejto eufórii si sľubovali predstavitelia autonómnej vlády ďalšiu podporu Nemecka a v dôsledku toho aj: 1. novú maďarsko-ukrajinskú delimitáciu, teda revíziu arbitráže v prospech Karpatskej Ukrajiny aj s navrátením Užhorodu, 2. vytvorenie takej situácie vo východnom Malopoľsku, ktorá by bola priaznivá jeho odtrhnutiu od Poľska a pripojenia ku Karpatskej Ukrajine, 3. získanie takej hraničnej línie so Slovenskom, ktorá by obsahovala značné územie východného Slovenska až po Poprad (podľa chustských predstaviteľov mal byť v tomto prípade arbitrom Berlín).³⁹

V dňoch 25. - 27. januára 1939 navštívil Varšavu nemecký minister von Ribbentrop, kde sa opätovne pokúšal hľadať riešenia k problematike Gdańska. Na stretnutí s Beckom sa dotkol aj problému Karpatskej Ukrajiny a predložil návrh, ktorého podstatou bolo: ak Poľsko bude súhlasiť s nemeckým riešením otázky Gdańska, tak Nemecko nebude klásť prekážky spoločnej hranici s Maďarskom. Varšavský minister tento návrh odmietol a naznačil jedine, že „...*pokiaľ by vzťahy na Rusi ohrozovali verejnú bezpečnosť v Poľsku, vtedy si poľská vláda nájde spôsob, ako všetkým týmto počínaniam urobiť koniec. Zároveň podčiarkol, že diverzná činnosť v tejto oblasti, ktorej cieľom je zhoršenie poľsko-nemeckých vzťahov, tieto vzťahy nezkalí. Okrem toho dodal, že Podkarpatská Rus nie je elementom, ktorý by mal vplyv na budúcnosť naddneperskej Ukrajiny.*“⁴⁰ Ani varšavská návšteva von Ribbentropa nevyriešila sporné poľsko-nemecké otázky. Napriek opätovne neúspešným rokovaniam však predstavitelia Wierzbowej – na rozdiel od armády, ktorá reálnejšie vnímala poľské možnosti vo vzťahu k Berlínu - nevideli, alebo nechceli vidieť, že sú ďalším cieľom nemeckej expanzie. Na stretnutí mi-

---

37 KOŽMIŃSKI, M.: *Polska i Wegry...*, c.d., s. 199.

38 KOŽMIŃSKI, M.: *Polska i Wegry...*, c.d., s. 199.

39 KOŽMIŃSKI, M.: *Polska i Wegry...*, c.d., s. 202.

40 *Dokumenty z dziejów...*, c.d, s. 206-207, – Rozmowa wiceministra spraw zagranicznych RP J.Szembeka z ministrem spraw zagranicznych RP J.Beckiem na temat wizyty ministra spraw zagranicznych Rzeszy Niemieckiej J.von Ribbentropa w Warszawie, 1939 luty 1, Warszawa, k návšteve Ribbentropa vo Varšave pozri aj *AMZV ČR*, Praha, PS Varšava 26, 30. I. 1939.

nistra Becka s litovským vyslancom Jurgisom Šaulysom⁴¹ sa minister vyjadril aj k návšteve von Ribbentropa a smerovaniu nemeckej politiky. Podľa jeho názoru nemecké ambície nie sú smerované proti Poľsku, pretože: „*východná politika bola v minulosti určovaná Prušiakmi, ale dnes sú skoro všetky rozhodujúci činitelia nepruského pôvodu. Pozdĺž poľských hraníc aj všetky gaulaiteri sú pôvodu nepruského. Hitler revidoval svoje zámery oproti Mein Kampf, pretože sa presvedčil o mimoriadnej hodnote poľského spoločenstva pre Nemecko pri riešení otázky Porýnia, ale aj v roku 1938.*“⁴²

Vo Varšave s nespokojnosťou registrovali narastajúcu ústupčivosť maďarských politikov podriaďiť sa rozhodnutiam Berlína, ktorý rozširoval svoj vplyv na juh od Karpát. Ani návšteva grófa Ciana 25. - 26. februára 1939, od ktorej si najmä Beck sľuboval posilnenie talianskeho vplyvu v karpatskom regióne neposkytla Poľsku možnosť oprieť sa o Rím v otázke definitívneho riešenia karpatskej otázky. Veď aj samotný Mussolini sa vyjadril, že Poľsko je „opustený orech“ a zblíženie s ním (*najmä proti Nemecku, ako dúfala Varšava, bolo to však absolútne nereálne* - pozn. J. K.) môže nastať jedine v zhode s politikou Tretej ríše.⁴³ Prípadné nádeje poľského ministra sa ukázali ako úplne bezpredmetné. Napriek tomu, podľa správ československého zastupiteľstva, bola návšteva okázalou ukážkou poľsko-talianskeho spoločenstva. Uskutočnili sa mohutné protinemecké demonštrácie vo Varšave, ktoré zároveň boli podporou Taliansku. Účastníci skandovali heslá – Duce, Duce!, Nech žije Mussolini!. Miroslaw Arciszewski⁴⁴, vedúci politickej sekcie MZV povedal o týchto demonštráciách: „*je pravdou, že študentské demonštrácie mali mnoho podporovateľov v jednotlivých ministerstvách. Stanovisko vlády nebolo jednotné. Preto sa tiež proti demonštráciám nepostupovalo ostro, iba tak, aby sa neprekročili určité medze. Bolo však nepríjemné, že demonštrácie boli v prítomnosti talianskych hostí, aj keď práve ony demonštrovali jasné poľské stanovisko k nátlaku Nemcov v problematike Gdaňska a koridoru.*“⁴⁵

---

41 ŠAULYS, Jurgis – litovský vyslanec v Berlíne v rokoch 1931 – 1938, v rokoch 1938 – 1939 vo Varšave.

42 AMZV ČR, Praha, PS Varšava 7, 3. II. 1939.

43 KOŽMIŃSKI, M.: *Polska i Wegry...*, c.d., s. 216.

44 ARCISZEWSKI, Miroslaw (1892 – 1963) – diplomat, od roku 1918 pracovník MZV, tajomník poľského vyslanectva v Ženeve (1922 – 1925), tajomník veľvyslanectva v Paríži (1925 – 1928), 1929 – 1932 – vyslanec v Rige (Lotyšsko), 1932 – 1938 – vyslanec (veľvyslanec) v Bukurešti, 1938 – 1939 – tajomník ministra zahraničných vecí.

45 AMZV ČR, Praha, PS Varšava 12, 28. II. 1939, k návšteve Ciana a reakcii nemeckej strany na udalosti v Poľsku pozri aj *Dokumenty z dziejów...*, c.d, s. 213, – Report ambasadora RP v Berlíne J.Lipskiego do ministra spraw zagranicznych RP

Návšteve grófa Ciana sa však „...neprikladal ani v poľských a ani diplomatických kruhoch zvláštny význam.“ Ciano dostal vysoké vyznamenanie rad Bieleho Orla a členovia jeho doprovodu rady Polonia Restituta a kríže za zásluhy.⁴⁶ To bolo všetko.

O niekoľko dní sa uskutočnila tlačová beseda k návšteve talianskeho ministra, na ktorej sa predstavitelia MZV vyjadrili k jej výsledkom: „Dôležitejšie ako dohody je faktická spolupráca,... Poľsko v minulosti, bez toho aby sa vopred dohodlo, stálo na strane Talianska a toto zasa na strane Poľska,... Poľsko uskutoční rozhodnutia pri zvážení vlastných záujmov. Poskytne však vždy oporu spravodlivým požiadavkám Talianska.“⁴⁷

So stupňujúcim sa napätím v strednej Európe sa zhoršovali aj maďarsko-poľské vzťahy. Boli síce dobré, ale nie také dobré ako v predchádzajúcich rokoch. Budapešť s nevôľou prijímala varšavské obvinenia, že v mene nemeckej priazne odkladá vyriešenie problému na neskôr, mení svoje dovtedajšie stanovisko ku Karpatskej Ukrajine, obmedzuje kontakty varšavského vyslanca s Beckom, posúva na neskoršie obdobie návštevy ministra Csákyho vo Varšave a prezidenta Moścického v Budapešti. Na druhej strane sa ale Budapešť pokúšala o isté kroky, ktoré mohli a mali predsa len presvedčiť Berlín, že potreba karpatskej hranice s Poľskom je nutná.⁴⁸

Aj maďarská vnútorná politika sa dostala pod tlak Nemecka, výsledkom čoho bola demisia ministerského predsedu Imrédyho⁴⁹ a menovanie nového premiéra Pála Telekiho 15. februára 1939.⁵⁰ Teleki sa mal pokúsiť uviesť do

---

J.Becka z rozmowy z ministrem spraw zagranicznych Rzeszy Niemieckiej J. Ribbentropem na temat stosunków polsko-niemieckich, 1939 marzec 21, Berlin.

46 AMZV ČR, Praha, PS Varšava 14, 4. III. 1939.

47 AMZV ČR, Praha, PS Varšava 13, 3. III. 1939.

48 KOŽMIŇSKI, M.: *Polska i Węgry...*, c.d., s. 218.

49 IMRÉDY, Béla (1891 – 1946) – pracovník ministerstva financii, politik, ministerský predseda, od 1932 niekoľkokrát v ministerských funkciách, od mája 1938 do februára 1939 ministerský predseda., predstaviteľ pravicovej politiky, pod jeho vedením sa začalo vypracovávanie protižidovských zákonov, Po zistení, že jeden z jeho predkov bol židovského pôvodu abdikoval. Bol nútený odísť z politického života, niekoľkokrát sa neúspešne pokúšal o opätovné zaradenie sa do politického života. V roku 1946 ako vojnový zločinec odsúdený a popravený.

50 TELEKI, Pál (1879 – 1941) – politik, kartograf, profesor Budapeštskej univerzity. V roku 1920 – minister zahraničných vecí, 1920 – 1921 – premiér, 1938 – 1939 – minister vnútra, 1939 – 1941 opäť ministerský predseda. Podporoval viedenskú arbitráž ako aj maďarské nároky na Sedmohradsko. Napriek tomu sa pokúšal obmedziť maďarsko-nemecké spojenectvo a udržať Budapešť mimo vojny. Podieľal sa na podpísaní zmluvy o spojenectve s Juhosláviou. V apríli 1941

rovnováhy nemecký tlak zblížením s Talianskom, obnovením „horizontálnej osi“ a starostlivo udržiavať vzťahy so západnými mocnosťami. Vo vnútornej politike bolo úlohou Telekiho obmedziť nárast krajnej pravice v krajine.⁵¹

V Československu sa vzťahy medzi centrálnou a chustskou vládou dostali do totálnej krízy. Príčinou bolo narastanie autonomisticko-separatistických tendencií na Karpatskej Ukrajine a predstava chustskej vlády, že Nemecko podporí aj prípadnú existenciu samostatného štátu, ak nastanú príhodné medzinárodné okolnosti.⁵² Autonómna vláda s veľkou nádejou hľadala náznaky, ktoré by ju presvedčili o ukončení maďarských snáh na spoločnú hranicu,⁵³ resp. o snahe maďarských policajných a vojenských síl ukončiť teroristické výboje polovojenských organizácií z územia Maďarska na územie Karpatskej Ukrajiny.⁵⁴ Povzbudením boli informácie o vytvorení a normálnom chode nemeckého konzulátu v Chuste.⁵⁵ Existencia Karpatskej Ukrajiny, či už ako autonómnej krajiny ČSR, resp. prípadná samostatnosť sa však dostala do ohrozenia, pretože Nemecko zmenilo svoj postoj k riešeniu karpatskej otázky.

Posledné dni existencie Karpatskej Ukrajiny boli veľmi búrlivé. Jeden z pohľadov na tieto chvíle priniesol A. Iljkovič.⁵⁶ „*Obsadenie Karpatskej Ukrajiny Maďari dlho diplomaticky pripravovali. Maďari môžu iste ďakovať pohotovosti vtedajšieho ministra zahraničných vecí Csákyho. ...Maďarom išlo predovšetkým o uskutočnenie spoločných hraníc s Poľskom. Mali*

---

odmietol podiel Maďarska na agresii voči Kráľovstvu Juhoslávia a otrasený neúspechom svojej politiky spáchal samovraždu (3. 4. 1941).

51 KOŽMIŇSKI, M.: *Polska i Wegry...*, c.d., s. 223-224.

52 Dokument ukrajinsko-nemeckého prijateľstva. In: *Nova Svoboda*, r. XL, 11. 2. 1939, č. 30.

53 Maďarščina zreklasja spiľnych hranic z Polščēju. In: *Nova Svoboda*, r. XL., 2. 2. 1939, č. 22, pozri aj Stari prijateli rozchoďat'sja. Polščča i Maďaršččina ne virjat' v spiľnu hranicju. In: *Nova Svoboda*, XL, 18. 2. 1939, č. 36.

54 Bijka maďarskich teroristiv iz regul'arnoju armieju. In: *Nova Svoboda*, r. XL., 11. 2. 1939, č. 30.

55 Pro nimeckij konsulať u Chusti. In: *Nova Svoboda*, r. XL, 17. 2. 1939, č. 35. V tom čase Nemecko otváralo aj konzulát v Lvove, čo sa pokladalo za jednoznačnú podporu ukrajinskej veci Berlínom.

56 ILJKOVIČ, (Il'kovič) Alexej (1910 – 1944) – od 1936 korešpondent tlačovej agentúry KARUS (založenej A. Gerovským), redaktor Ruského vistinika, v roku 1936 odsúdený za iredentistickú činnosť na tri roky väzenia, v roku 1938 prepustený z väzenia, v novembri 1938 v Budapešti ako redaktor rusínskeho vysielania budapeštianskeho rozhlasu, v roku 1941 sa vrátil na Slovensko. Autor troch správ pre ÚŠB, ktoré opisujú vývoj na Podkarpatskej Rusi v období rokov 1934 – 1939. V roku 1944 zatknutý ÚŠB pre podozrenie z protištátnej činnosti. Zahynul vo väzení počas sovietskeho leteckého bombardovania Prešova v decembri 1944.

k tomu rovnaké dôvody - tak Maďari, ako aj Poliaci. Písať o nich je dnes už práve tak neaktuálne ako bezpredmetné. (Iljkovič písal správu v roku 1941-pozn. J. K.) Miesto Poľska Maďari susedia so sovietskym Ruskom a Poliaci zo spoločných hraníc s Maďarmi mali tú jedinú výhodu, že ich časť ich armády mala kam utekať.

Ak by sa vývoj vecí mohol predvídať, o uskutočnenie spoločných hraníc azda by sa boli menej zasadzovali obidve strany. Ten vývoj ale Maďari iste nepredvídali a ešte menej ho asi predvídali Poliaci.

Po vyhlásení slovenskej samostatnosti, dňa 14. marca boli Maďari pripravení obsadiť celú Podkarpatskú Rus. Dúfali, že zároveň budú môcť obsadiť značnú časť Slovenska, pod zámenkou, že tu tiež bývajú Rusini.

Aby k tomu mali akési morálne oprávnenie, dali podnet k tomu, aby Ruská národná rada povolala na Podkarpatskú Rus Maďarov aj formálne. Jednotliví členovia rusofilskej rady, ktorí boli práve naporúdzii, zišli sa v Budapešti a uzniesli sa na memorande podľa maďarského želania. Túto radu však mal právo zvolať podľa stanov len predseda Kaminský,⁵⁷ toho však o veci ani nevyrozumeli. Memorandum podpísali, nakoľko si pamätám: Julius Marina, Vladimír Homýčko, Michal Demko,⁵⁸ Julius Foldessy,⁵⁹ Ivan Špak, Juraj Bence, Alexander Ilnický⁶⁰ a Peter Hajovič. Účastníci Fencika o veci nevy-

-
- 57 KAMINSKÝ (KAMINSKIJ), Jozef (1878 – 1944) – advokát, novinár, politik proruskej orientácie, 1918 – 1919 – osobný tajomník ministra pre veci Ruskej Krajiny v maďarskej vláde, po vzniku ČSR istý čas patril k ukrajinskému smeru, 1920 – prešiel k ruskému smeru v Centrálnnej ruskej národnej rade v Užhorode, 1920 – 1923 – zakladateľ a člen Podkarpatského poľnohospodárskeho zväzu, 1923 člen agrárnej strany, na konci 20. rokov člen Autonómneho poľnohospodárskeho zväzu, 1932 - 1944 vydavateľ časopisu Karpatorusskij golos, 1939 poslanec maďarského parlamentu.
- 58 DEMKO, Michal (1894 – 1946) – učiteľ, novinár, politik promaďarskej orientácie, zakladateľ Podkarpatského poľnohospodárskeho zväzu, jeho prvý tajomník, 1936 – zakladateľ športovej organizácie Karpatský Orol, 1938 – presadzoval pripojenie Podkarpatskej Rusi k Maďarsku, 1939 poslanec v Budapešti.
- 59 FOLDESSY, Julius (1875 – 1947) – politik promaďarskej orientácie, 1921 – 1923 – vydával Karpatorusskij vystník, 1935 – 1938 – senátor v pražskom NZ, po arbitráži ostal v Užhorode, 1939 – 1944 – poradca regentského komisára, poslanec budapeštianskeho parlamentu.
- 60 ILNICKÝ, Alexander (1889 – 1947) – kňaz, publicista promaďarskej orientácie, 1916 – 1930 – tajomník, radca biskupskej kancelárie., od 1930 kanonik, 1925 – predseda Ústredného výboru ochrany cirkvi (viedol kampaň proti pravosláviiu na Podkarpatskej Rusi), 1924 – 1938 – redigoval časopis Dušpastyr, 1935 – 1944 – Missijnijj kalendár, 1939 – 1944 Blagovystník. 1939 – 1944 – menovaný za poradcu regentského komisára, poslanec maďarského parlamentu, 1942 – 1944

rozumeli, jeho podpis teda na memorande nefiguroval. Bolo to azda preto, že uvedené osobnosti patrili napospol k Bródyho⁶¹ strane a chceli si celú slávu o povolani maďarského vojska na Podkarpatskú Rus ponechať pre seba. Títo ostatne už aj doteraz hodne žiarlili na Fencikove budapeštianske úspechy. Viem bezpečne, že na memorande nefigurovalo ani Bródyho meno. Tento azda nebol celkom presvedčený o úspechu maďarskej akcie a z opatrnosti zostal ďalej v rezerve.

*Maďarské vojská na Podkarpatskej Rusi sa nikde nestretli s vážnejším odporom. Prchala robil iba to, čo bolo potrebné pre krytie svojho ústupu. Miestny odpor Sičovcov, akokoľvek hrdinský, nemohol byť vážnou prekážkou pre regulárnu armádu, ktorá postupovala za pomoci najmodernejších prostriedkov.*⁶²

V čase, keď maďarská armáda prekročila demarkačnú čiaru, budapeštianska vláda poslala Vološinovi ultimátum, podľa ktorej mal do dvadsiaticich štyroch hodín odovzdať vládu maďarskej armáde. Vološin sa rozhodol poslať do Budapešti zvláštnu delegáciu, ktorá mala vyjednávať. Maďari na to oznámili do Chustu, že delegáciu čakajú a poskytnú jej povestné maďarské pohostinstvo, z technických dôvodov ale akciu honvédov zastaviť nemôžu. Delegácia, na čele s dr. Juliom Braščajkom⁶³ do Budapešti síce došla, ale nikto s ňou nerokoval. Maďarskej armáde pri útoku pomáhali fencikovi Černorubášnici, ktorí dostali riadne zbrane, a ktorí poznajúc terén, boli dobrými sprievodcami.

---

predseda Podkarpatskej spoločnosti vied, od 1943 viedol Mukačevské biskupstvo, 1945 uväznený za kolaboráciu.

61 BRÓDY, Andrej (1895 – 1946) – predstaviteľ rusínskeho politického smeru, jeho politika bola podporovaná Budapešťou, v jazykovej otázke stál na strane rusínskeho jazyka ako spisovného jazyka Podkarpatskej Rusi, 11. 10. - 26. 10. 1938 – prvý predseda autonómnej vlády Podkarpatskej Rusi, potom odhalený ako agent Budapešti, cieľom jeho činnosti bola autonómia Podkarpatskej Rusi v rámci veľkého Maďarska.

62 ŠA, Prešov, Fond: ŠZŽ, krabica Ruská otázka, kat. č. 1477 / 56.

63 BRAŠČAJKO, Julij (1879 – 1947) – predstaviteľ ukrajinského smeru v politike Podkarpatskej Rusi. V roku 1918 – účastník národného zhromaždenia uhorských Rusínov, bol proti zachovaniu Podkarpatskej Rusi v Uhorsku, 1918 – predseda Ruskej (ukrajinskej) národnej rady v Chuste, 1919 – 1920 – člen päťčlenného Direktória autonómnej Podkarpatskej Rusi, od roku 1920 sa angažoval v spolku Prosvita. Od roku 1919 významný predstaviteľ I. Centrálnej ruskej (ukrajinskej) národnej rady (vznikla v roku 1919 rozdelením Ruskej národnej rady na smer ukrajinský a rusofilský).

Hoci situácia v karpatskom regióne v posledných mesiacoch pred zánikom československého štátu nepriala koncepcii Wierzbowej, poľská strana neustávala v snahe hľadať možnosti a politickú podporu na riešenie otázky spoločnej hranice. Napriek komplikovaným vzťahom s Ríšou, varšavskí predstavitelia verili, že prípadná akcia na Karpatskej Ukrajine – samozrejme zo strany Budapešti – nespôsobí ich radikálne zhoršenie. Na druhej strane hľadala Varšava oporu proti nemeckému tlaku aj pokusom o prípadné zlepšenie československo-poľských vzťahov. Nebolo to reálne, pretože Berlín ovládal aj československú zahraničnú politiku. Napriek tomu ešte 24. februára na tlačovej besede ministerstva zahraničia, boli novinári inštruovaní „*ne-písať negatívne o Čechoch, ale zároveň nespomínať, že v Ružomberku bola slovensko-poľská konferencia.*“⁶⁴

Začiatkom marca 1939 (4. - 6. marca) prišiel na návštevu Varšavy nový minister zahraničných vecí Rumunska Grigore Gafencu.⁶⁵ Podľa správy československého zastupiteľstva mala táto návšteva pre Becka dôležitý význam. Práve počas rozhovorov vo Varšave sa Beckovi „*podarilo presvedčiť svojho rumunského kolegu, že za určitých okolností nebolo by proti záujmom Rumunska, ak by sa poľsko-maďarská hranica uskutočnila.*“⁶⁶ Rumunský hosť označil zmenu ku Karpatskej Ukrajine ako „*zmenu svojho intrasigentného stanoviska, ako zmenu v nuancii a povedal, že za zmenených okolností, ak by sa najmä nemecká politika nestavala proti pripojeniu Podkarpatskej Rusi k Maďarsku a ak by Rumunsko dosiahlo od Maďarska garancie, že Maďari nebudú nič žiadať od Rumunska, nestavalo by sa Rumunsko aktívne proti pripojeniu Podkarpatskej Rusi k Maďarsku.*“⁶⁷

V prvých dňoch marca 1939 sa definitívne rozhodlo o budúcnosti Československej republiky a teda aj Karpatskej Ukrajiny. 10. marca navštívil maďarský vyslanec v Berlíne Döme Sztójay⁶⁸ ministerstvo zahraničia, kde

---

64 AMZV ČR, Praha, PS Varšava 11, 24. II. 1939.

65 GAFENCU, Grigore (1892 – 1957) – publicista, politik, rumunský diplomat. Študoval v Paríži a Ženeve, po I.svetovej vojne žurnalista, v roku 1924 založil Argus, v tom čase najvýznamnejší rumunský ekonomický časopis. Od 23. XII. 1938 do 1. VI. 1940 – minister zahraničných vecí, v dňoch 4. – 6. III. 1939 počas návštevy Varšavy sa vyjadril za poľsko-rumunskú spoluprácu aj v karpatskom probléme. V rokoch 1940 – 1941 veľvyslanec v Moskve.

66 AMZV ČR, Praha, PS Varšava 15, 8. III.1939.

67 AMZV ČR, Praha, PS Varšava 15, 8. III.1939.

68 SZTÓJAY, Döme (Stojakovich Demeter) (1883 – 1946) – vojak, politik, na konci I.svetovej vojny pôsobil ako agent, v roku 1919 bol hortyovským agentom v maďarskej červenej armáde, pôsobil ako vojenský attaché v Berlíne, minister, od roku 1935 veľvyslanec v Berlíne, bol prívržencom úzkej maďarsko-nemeckej

rokoval s vedúcim politického odboru Ernstom von Weizsäckerom⁶⁹ a opätovne žiadal záruku ríšskej vlády, že bude podporovať maďarské nároky na Podkarpatskú Rus. Nemecká strana sa vyhla odpovedi, ale už 11. marca doručila Budapešti nótu, v ktorej boli tieto podmienky, že „v prípade istých nevyhnutných akcií na Podkarpatskej Rusi... pred ich zahájením... (sa mala Budapešť zaviazat – pozn. J. K.), že : 1. v prípade obsadenia Podkarpatskej Rusi bude braný ohľad na nemecké požiadavky vo veci dopravných ciest,⁷⁰ 2. hospodárske záujmy Ríše a ríšskych štátnych príslušníkov v Karpatskej Ukrajine nebudú obmedzené a dohody uzavreté s karpatskoukrajinskou vládou budú dodržané, 3. „práva Nemcov na Podkarpatskej Rusi budú rešpektované“⁷¹ a 4. členovia vlády, vedúci politici a velitelia Siče „nebudú pre svoje politický postoj zákonne stíhaní alebo prenasledovaní“⁷² 12. marca 1939 Hitler informoval Sztójajho, že sa blíži rozpad Československa, ponúkol mu lietadlo, aby odletel do Budapešti a prezentoval nemecké požiadavky ohľadom Karpatskej Ukrajiny. Bol to vlastne pokyn, že Nemecko súhlasí s obsadením Karpatskej Ukrajiny maďarskými jednotkami. V tom istom čase aj Varšava akceptovala, že dôjde k definitívnemu vyriešeniu spoločnej hranice, jej manévrovacie možnosti však boli obmedzené. Informácie o nemeckých krokoch sa dostávali na Wierzbovu aj vďaka kontaktom vyslanca Papého s nemeckými predstaviteľmi v Prahe. Maďarsko informovalo Becka, že „v prípade, ak sa Slovensko pripojí k Nemecku, alebo ak by nemecké oddiely prekročili jej hranice – bez prieťahov okupujeme Podkarpatskú Rus“⁷³ Poľsko nemohlo reálne ovplyvniť udalosti týchto dní, pokúšalo sa aspoň o zlepšenie vzťahov maďarsko-rumunských, ktoré boli napäté. Rumunsko sa totiž obávalo, že okupáciou Karpatskej Ukrajiny, stratí dobré železničné spojenie s Poľskom a preto Varšava dokonca presviedčala Bukurešť,

---

spolupráce, angažoval sa v nasadení maďarských jednotiek na východnom fronte. V roku 1946 ako vojnový zločinec odsúdený a popravený.

69 WEIZSÄCKER, Ernst von (1882 – 1951) – nemecký diplomat. Vedúci politického oddelenia na Ministerstve zahraničných vecí v rokoch 1933 – 1938, v rokoch 1938 – 1943 – štátny tajomník.

70 HOENSCH, J. K.: Účast' Telekiho vlády na rozbití Československa (březen 1939). In: *Československý časopis historický*, r. XVII, 1969, č. 3, s. 359, k týmto udalostiam pozri aj VANAT, I.: *Narysy...*, c.d., s. 71-72.

71 HOENSCH, J. K.: Účast' Telekiho..., c.d., s. 359.

72 HOENSCH, J. K.: Účast' Telekiho..., c.d., s. 359.

73 KÓZMIŃSKI, M.: *Polska i Węgry...*, c.d., s. 228. 6. marca 1939 došlo k reorganizácii karpatskoukrajinskej vlády, ktorej príčinou bola snaha pražskej vlády utlmiť radikalizáciu pomerov na Karpatskej Ukrajine, zlepšiť a normalizovať vzťahy s Poľskom a Maďarskom – pozri VANAT, I.: *Narysy ...*, c.d., s. 67.

nech obsadí líniu Marmatiei – Sighetul – Jasina – Stanislawów. Záujem o túto trasu vychádzal aj z poľských vojenských potrieb, mala zabezpečiť pohyb poľských vojsk v prípade poľsko-nemeckého konfliktu.⁷⁴ 14. marca sa začal proces rozpadu československého štátu, vznikol Slovenský štát a centrálna pražská vláda stratila absolútne kontrolu nad ďalším vývojom. V ten istý deň sa Beck pokúšal presvedčiť maďarskú stranu, aby súhlasila s jeho plánom na maďarsko-rumunskú dohodu, mal na to dokonca poverenie rumunskej strany, Budapešť však tieto návrhy neprijala. O 15. hodine toho istého dňa minister Csáky doručil československému vyslancovi v Budapešti 24-hodinové ultimátum, ktoré malo päť bodov: 1. okamžité oslobodenie politických väzňov maďarskej národnosti, 2. slobodu organizovania, 3. slobodu vyzbrojenia príslušníkov maďarskej menšiny v Karpatskej Ukrajine, 4. ochranu majetku a 5. opustenie územia Karpatskej Ukrajiny československými jednotkami do uplynutia doby ultimáta.⁷⁵ Samotná maďarská strana však nedodržala vlastné ultimátum, maďarské jednotky vtrhli na územie Karpatskej Ukrajiny neďaleko Mukačeva a o deň neskôr sa začal generálny útok smerom od Užhorodu a tretím smerom útoku sa stal Chust.⁷⁶ Už 14. marca 1939 autonómna vláda Karpatskej Ukrajiny vyhlásila nezávislosť a požiadal Nemecko o garanciu svojej existencie a zároveň informovala československú vládu o vyhlásení nezávislosti.⁷⁷ Na druhý deň nezávislosť odsúhlasil aj Snem Karpatskej

---

74 Podľa poľská koncepcie obrany pre nemeckou agresiou bola poslednou líniou obrany „tzv. rumunské predmostie“ vytvorené rumunskou a maďarskou hranicou – riekou Stryj – riekou Dnester. Tento plán sa v septembrovej vojne nereализoval pre agresiu Sovietskeho zväzu 17. septembra 1939.

75 KOŽMIŇSKI, M.: *Polska i Węgry...*, c.d., s. 233, VANAT, I.: *Narysy...*, c.d., s. 72-73, píše o ultimáte o 16.00 hod.

76 Na útoku proti československým ozbrojeným silám o sile jeden a pol divízie, nastúpili tri brigády pechoty, tri jazdecké brigády a jedna motorizovaná. K útoku maďarských jednotiek na územie Karpatskej Ukrajiny pozri napr. HOENSCH, J. K.: Účasť Telekiho vlády na rozbití Československa (březen 1939)., c.d., s. 361-362; BORÁK, M.: Obrana Podkarpatské Rusi (říjen 1938 – březen 1939). In: *Česko-slovenská historická ročenka 1997*, s. 174-177.

77 Nemecký konzul v Chuste H.Hoffmann dostal od karpatskoukrajinskej vlády telegram pre Berlín v ktorom sa hovorilo: „V mene vlády Karpatskej Ukrajiny prosíme vziať na známosť vyhlásenie našej samostatnosti pod ochranou Nemeckej ríše.“ Telegram pražskej vláde znel: „V mene vlády Karpatskej Ukrajiny Vám oznamujem, že v súvislosti s vyhlásením samostatnosti Slovenska vzdali sme sa možnosti zostať v československej federácii. Preto naša vláda zo súhlasom poslancov Snemu dnes vyhlasuje samostatnosť Karpatskej Ukrajiny. Prosíme vziať na vedomie, že naša vláda si želá udržiavať dobré vzťahy so všetkými krajina-

Ukrajiny a schválil zákon o Karpatskej Ukrajine.⁷⁸ Pokus vlády nového štátu hľadať oporu u Nemecka nevyšiel. Nemecký konzul v Chuste bol z Berlína inštruovaný: „*Prosím, oznámte ústne vláde Karpatskej Ukrajiny, že po tom, čo nastúpili maďarské oddiely v širokom fronte proti Karpatskej Ukrajine, nemecká vláda udelila radu neviest' žiaden odpor. Za daných pomerov ríšska vláda na svoje poľutovanie nepovažuje situáciu za vhodnú na prevzatie protektorátu.*“⁷⁹ Napriek obrovskej snahe a hrdinstvu sa jednotkám Karpatskej Siče nepodarilo zabrániť postupu maďarských jednotiek. Vojenské oddiely československej armády na Karpatskej Ukrajine, ktoré po vzniku Protektorátu zabezpečovali odchod československých úradov a zamestnancov s rodinami, ustupovali smerom na Slovensko, do Rumunska, Poľska a dokonca aj Maďarska.⁸⁰

Samotný priebeh bojov na Podkarpatskej Rusi sa začal u zrána 15. marca, keď tri maďarské brigády začali obsadzovanie Karpatskej Ukrajiny. Postupujúci honvédi narazili na odpor prvosledových jednotiek 12. pešej divízie generála Svátka.⁸¹ Od počiatku bola situácia československých jednotiek kritická a stále sa zhoršovala aj v dôsledku dezercie vojakov maďarskej a slovenskej národnosti. Na naliehavú výzvu gen. Svátka o posily zo Slovenska, už neprišla z východoslovenských posádok odpoveď. Hneď v prvých hodinách maďarského vpádu nariadila rumunská vláda, dodržiavajúc malodohodové záväzky čiastočnú mobilizáciu. K večeru prebiehali prvé presuny rumunských jednotiek k maďarským hraniciam, kde už bolo sústredených 40 000 vojakov. Vyhlásenie Slovenského štátu a rozpad ČSR však tieto ak-

---

mi a spolupracovať s nimi. Zároveň vláda vyslovuje poďakovanie pražskej vláde za dvadsaťročnú spoluprácu, ktorá napomáhala k rastu národného uvedomenia a kultúrneho rozvoja nášho obyvateľstva.“- VANAT, I.: *Narysy...*,c.d, s. 72-73, por. MOSNÝ, P.: *Podkarpatská Rus - nerealizovaná autonómia*. Bratislava : Slovak Academic Press, 2001, s. 123.

78 ŠVORC, P.: *Zakliata Krajina. Podkarpatská Rus 1918 – 1946*. Prešov : Univerzum, 1996, s. 98.

79 FANO, Š.: Zakarpatská Ukrajina v politických kalkuláciách susedných štátov v období od Mníchova po marec 1939. In: *Slovanské štúdie XI*. História. Bratislava 1971, s. 77-78.

80 Smutné výročí. In: [http:// www.army.cz/avis/vojenske_rozhledy/1999_1/vyroci.html](http://www.army.cz/avis/vojenske_rozhledy/1999_1/vyroci.html).

81 SVÁTEK, Josef Oleg (1888 – 1941) – generál. Od 1915 člen československých légii v Rusku, 1935 – 1938 veliteľ 12. divízie v Užhorode, v dňoch 14. – 16. marca sa časť 12. divízie postavil na odpor prenikajúcim maďarským vojskám, ktoré mali za cieľ obsadiť Podkarpatskú Rusu a ustúpil na Slovensko, od roku 1939 v československom domácom odboji, 1941 zatknutý gestapom a popravený.

tivity utlmili. V ten istý deň o 16.30 bol obsadený Chust. Maďarský postup rozdelil komunikačne nespojené čs. jednotky na tri časti. Po prudkých bojoch, do 17. marca sa stredná a západná skupina s evakuovaným štátnym majetkom prebojovala na Slovensko a východná skupina ustúpila na rumunskú hranicu, kde už 16. marca 1939 o 22.30 prešlo pod ochranou posledných československých oddielov do Rumunska aj vozidlo s prezidentom Karpatskej Ukrajiny A. Vološinom.⁸²

V čase, keď sa na Karpatskej Ukrajine ešte bojovalo, 16. marca 1939 o 13.30 hodine „*maďarská hliadka za nepriaznivých atmosférických podmienok dosiahla Tucholský priesmyk pri hraničnom bode Klimiec.*“⁸³ Uprostred nesmierneho ticha poľský generál Mieczysław Boruta - Spiechowicz⁸⁴ povedal: „*Na rozkaz vlády sme tu, aby sme privítali maďarský národ. Na túto chvíľu sme dlho čakali.*“⁸⁵ Blahoprajný telegram zaslal aj poľský prezident maďarskému regentovi Horthymu. Do 18. marca bola Karpatská Ukrajina plne anektovaná maďarským vojskom a tak po niekoľkých dňoch existencie ako štát zaniká. Tak sa po rokoch poľských vojenských a politických snáh realizovala koncepcia spoločnej poľsko-maďarskej hranice. Bolo to však pre Varšavu nepriaznivej politickej situácii a napriek splneniu cieľa sa postavenie Poľska v strednej Európe neposilnilo. Varšava nezískala predpokladaný vplyv v Karpatskej kotline, nevytvorila pásmo európskych štátov pod svojim vplyvom na hraniciach so Sovietskym zväzom a dostávala sa pod čoraz silnejší tlak hitlerovského Nemecka, ktorý vyvrcholil septembrom 1939.

---

82 Pozri BORÁK, M.: *Obrana Podkarpatské...*, c.d., s. 176-177.

83 KOŽMIŃSKI, M.: *Polska i Węgry...*, c.d., s. 233-234.

84 BORUTA-SPIECHOWICZ Mieczysław Ludwik (pseudonym Kopa, Morawski) (1894 – 1985) – generál, vojenský publicista a teoretik. Počas prvej svetovej vojny vstúpil v Antverpách do Zväzu Strelcov a absolvoval poddôstojnícky kurz, bojoval v prvej svetovej vojne, od januára 1918 (ako kapitán) slúžil v Poľskej vojenskej organizácii, od novembra 1918 v poľskej armáde. V roku 1918 sa podieľal na obsadení Lvova poľskými jednotkami, bojoval v poľsko-sovietskej vojne (bol vyznamenaný *Virtuti Militari* 5. triedy), od roku 1921 veliteľ štábu 8. divízie v Modline, od 1922 veliteľ pluku v Modline, 1924 – podplukovník, 1924 – 1925 – zástupca veliteľ štábu vojenského okruhu VII v Poznani, 1928 – 1934 – veliteľ 20. divízie v Baranowici, 1936 – 1939 – veliteľ 22. divízie horskej pechoty v Przemyslu, od 1936 – brigádnny generál, od marca 1939 veliteľ operačnej skupiny Bielsko (od 3. 9. 1939 – operačná skupina Boruta, od novembra 1939 do 1941 – väznený Sovietmi, od 1941 – 1943 – v armáde generála Andersa v ZSSR, od 1943 – v Británii, v roku 1945 sa vrátil do Poľska, od 1946 – odišiel do výslužby, 1976 vrátil na *Virtuti Militari* na protest proti udeleniu *Virtuti Militari* I. triedy L. Brežnevovi, v rokoch 1980 – 1981 sa aktívne podieľal na činnosti Nezávislého odborového zväzu Solidarita.

85 KOŽMIŃSKI, M.: *Polska i Węgry...*, c.d., s. 234.